

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 11, Aralık 2017, s. 48-73

Doç. Dr. Hürriyet GÖKDAYI

Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

hgokdayi@mersin.edu.tr

YENİ LİSAN HAREKETİ VE DİL PLANLAMASI¹

Özet

Dil planlaması, dilin gelişimine akılcı, amaçlı ve örgütlü bir müdahale olarak tanımlanabilir. Çeşitli etkinlik alanlarını kapsayan böyle bir planlama, hem dilin kendisiyle (söz varlığı, türetim, vb.) hem de dil dışı hususlarla (dil toplumsal konumu, yazımı, vb.) ilgili olabilir. Bu açıdan bakınca, Türkiye Türkçesi, daha önce de olmakla birlikte özellikle Cumhuriyet döneminde ciddi bir planlama (yazı devrimi, dilde özleş(tir)me, vb.) geçirmiş bir dildir. Cumhuriyet öncesinde bu planlama daha çok yazı dilini sadeleştirme gayretleri biçiminde görülür. Yeni Lisan Hareketi de genellikle bu gayretlerin bir halkası olarak kabul edilir. Ancak II. Meşrutiyet sonrasında Genç Kalemler dergisiyle ortaya çıkan bir dil ve edebiyat akımı olarak da nitelenen bu hareket, içeriği dikkate alındığında bir klasik dil planlaması girişimi olarak değerlendirilebilir, çünkü klasik dil planlamalarında yaygın biçimde karşılaşılan durum tespiti, planlama, uygulama ve geri bildirim aşamalarını az çok içermektedir. Bu nedenle, Yeni Lisan'ı yalnızca dili sadeleştirmeye yönelik bir hareket şeklinde sınırlandırmayıp bir planlama girişimi olarak görmek daha uygun olabilir. Yazıda dil planlaması kuramlarının ışığında Yeni Lisan Hareketi incelenecek ve bu hareketin dil planlamasını andıran yönleri ortaya konacaktır. Dilde sadeleşme hareketinin bir

¹ Bu yazı, Kocaeli Üniversitesi tarafından düzenlenen Yüzüncü Yılında Yeni Lisan Hareketi Uluslararası Sempozyumunda farklı bir adla sunulan bildirinin genişletilmiş ve yeniden yazılmış biçimidir.

parçası gibi görülen Yeni Lisan'ı aynı zamanda bir planlama girişimi olarak değerlendiren bu yazıyla Türkiye Türkçesinin geçirdiği dil planlaması tarihinin gözden geçirilmesine katkıda bulunulması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Lisan Hareketi, sadeleşme, dil planlaması, Türkiye Türkçesi

NEW LANGUAGE MOVEMENT AND LANGUAGE PLANNING

Abstract

Language planning can be defined as a rational, goal-oriented and organized intervention to the development of a language. Such a planning with various activities can be pertinent to either language itself (lexicon, derivation, etc.) or extralinguistic subjects (the status of language in the society, orthography, etc.). Modern Turkish underwent an exhaustive language planning (alphabet reform, simplification of the vocabulary, etc.) in the Republican period. Language planning activities before the Republic tried mainly to simplify the written language. New Language Movement is considered to be a round of these attempts. However, this movement, which was characterized as a linguistic and literary movement after the II. Constitutionalism, could be considered as a classic language planning attempt through its stages. Because it includes four stages found classic language planning: fact-finding, planning, implementation, and feedback. Therefore it would be appropriate to characterize the Movement not just a simplification effort but a language planning attempt. This paper will examine New Language Movement in the language planning framework and present its features reminiscent of a planning. It is hoped that this paper will initiate to interpret New Language Movement which is usually characterized as a simplification effort a language planning attempt. In addition, this paper would help to reconsider the history of Turkish language planning.

Keywords: New Language Movement, simplification, language planning, Modern Turkish

1. Giriş

Türkiye Türkçesi 20. yüzyılda büyük bir değişim geçirmiştir. Bu süreçte 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1928 yılından itibaren Arap harflerine dayalı Osmanlı alfabesinden vazgeçilerek Latin harfleri esaslı yeni Türk alfabesi kullanılmaya başlanmış, böylece dilin yazımı ve kullanımında köklü bir değişikliğe gidilmiştir. Bu değişikliğin ardından Türkiye Türkçesi söz varlığını yabancı kökenli sözcük-

lerden olabildiğince arındırma, Türkçe kökenli sözcük sayısını artırma ve bilim dilini Türkçeleştirme yönünde ciddi bireysel ve kurumsal çalışmalar yapılmıştır. Genellikle *dil devrimi* olarak adlandırılan bu sürecin incelenmesi, betimlenmesi, açıklanması, gerekçelendirilmesi, eleştirilmesi ve/veya savunulması her zaman araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen dil devrimi, doğrudan doğruya Türkçenin düzenlenmesine / planlanmasına yönelik bir girişimdir (İmer vd. 2011:87). Bu sürecin başlamasından önce Cumhuriyetin ilk yıllarında, dilde yapılacak değişikliklere dayanak oluşturacak olgunlaşmış bir fikir ortamının ve dönemin aydınları arasında küçümsenmeyecek bir desteğin bulunduğunu söylemek gerekmektedir. Tabii ki böyle bir ortamın ve desteğin oluşmasında 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında yürütülen Osmanlı Türkçesinin sadeleşmesi çalışmalarının büyük bir etkisi olduğu yadsınamaz. Bu etkiyi yaratan kişi, grup ve akımlar arasında Yeni Lisan Hareketinin önemli bir yeri bulunmaktadır.

Yeni Lisan Hareketi tanımlanırken araştırma alanlarına göre bu hareketin çeşitli niteliklerinin öne çıkarıldığı görülmektedir. Bazı araştırmacılar bu hareketi, “Türkiye Türkçesinin temelini kuran akım” (Korkmaz 2003:CII), bir “dil ve edebiyat hareketi” (Sadoğlu 2003:141), “daha çok fikri ve sosyal bir hareket” (Öksüz 1995:77), “dilde sadeleşme hareketi” (Levend 1972:313; İmer 2001:50), “sadece bir dil davası değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ideolojik boyutları olan bir hareket” (Odabaşı 2008:169), “dilde sadeleşmenin önemli aşamalarından biri” (Ercilasun 2011:98), “Türkçenin çağdaşlaşması ve kendi benliğine dönüş yolunda atılmış önemli bir adım” (Özkan 2011:216), “dil ve edebiyat yoluyla yeni ve milli bir kimlik inşası ve Türk insanını yenileştirme, modernleştirme projesinin bir parçası” (Polat 2011:246) ve “dil ve edebiyat sahasını derinden etkileyen, tesirleri günümüze kadar uzanan kapsamlı bir hareket” (Demir 2011:95) olarak nitelendirmektedir. Öksüz (1995:77), bu hareketi ayrıca “Esasen hemen her dönemde, içten içe varlığını bildiğimiz dilde sadeleşme isteğinin, zaman içerisinde yeni bir merhalesi” olarak değerlendirmektedir. Alıntılarda görüldüğü gibi dil, edebiyat, tarih, vb. açılarından yaklaşıldığında Yeni Lisan Hareketiyle ilgili açıklamalar ve değerlendirmeler değişebilmektedir. Böyle olmakla birlikte, dili temel alan bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde bu hareketin, geçirdiği aşamalar, içeriği ve Türkiye Türkçesinin özellikle Cumhuriyet döneminde geçirdiği planlamalara muhtemel etkisi bakımından sadece bir “sadeleşme hareketi” değil aynı zamanda bir “dil planlaması girişimi” olarak da görülmesi mümkündür. Bu yazıda, Yeni Lisan Hareketi’ni böyle bir bakış açısıyla ele alan araştırmanın sonuçları paylaşılacaktır. Önce araştırmanın kuramsal temeli ve kavramları açıklanacak, ardından bu hareketin bir dil planlaması girişimi olarak algılanmasını sağlayabilecek nedenler üzerinde durulacak ve bu girişimin sonuçlarına değinilecektir. Bu yazının ortaya koyduğu sonuçların Türkiye Türkçesinin

geçirdiği dil planlaması sürecinin öncesi ve tarihinin yeniden değerlendirilmesine katkıda bulunması umulmaktadır.

2. Kuramsal Çerçeve ve Kavramlar

Bu yazının temel düşüncesi, dilin gelişim sürecine siyasal, kültürel, toplumsal, eğitimsel veya ekonomik nedenlerle amaçlı, planlı ve örgütlü olarak müdahale edilebileceği anlayışına dayanmaktadır. Dilin gelişim sürecine böyle bir müdahale, genellikle *dil planlaması* olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçevede kullanılan terimler, planlama süreci, söz konusu sürecin işleyişi ve muhtemel sonuçların açıklanması, dil planlamasının kapsamlı ve ayrıntılı bir biçimde anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2.1. Dil Planlaması

Dünya üzerindeki toplumlarda hemen her gün dille ilgili kararlar alınmakta ve bu kararlar bazı dilleri, insan gruplarını ya da toplumları olumlu diğerlerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Söz gelimi, birden fazla dilin konuşulduğu bir toplumda, bu dillerden birisinin resmi dil olarak belirlenmesi o dilin konumunu yükseltirken diğer dillerin kullanımının giderek azalmasına yol açabilir. Yine, bir ülkede eğitimde kullanılan ortak dilin yanında yabancı bir dilin de kullanılmaya başlanması o yabancı dili bilenleri avantajlı bir konuma getirecektir. Benzer olayların geçmişte pek çok kez yaşandığı ve günümüzde de yaşanmaya devam ettiği düşünülünce insanların dilin içeriğine ve işlevlerine sürekli müdahale ettikleri söylenebilir. İşte insanların dilin gelişimine müdahaleleri genellikle *dil planlaması* adı altında incelenmektedir.

Dil planlaması konusuna dili tanımlayarak başlamak yerinde olacaktır. En genel tanımıyla *dil*, insanlar arasında bildirişimi sağlamak için kullanılan ve seslere dayanan araçtır. Soyut göstergelerden oluşan bir dizge olan dil, asıl işlevi olan iletişimi sağlamanın yanında birçok başka işlevi de yerine getirmektedir. Söz gelimi, bir toplumda (Kanada'da olduğu gibi) birleştirici veya ayrıştırıcı bir rol üstlenebilir; toplumsal cinsiyet ayrımını gösterir; toplumun kültürünü yansıtır; herhangi bir grup kimliğinin oluşumunda başat etken olabilir. Toplum halinde yaşayabilmenin en önemli aracı olan dil, her zaman insanların ilgisini çekmiş, hem dilbilgisi ve dilbilimin hem de günlük konuşmaların konusu olmuştur. Ancak insanlar arasında dilden ya da dil sorunlarından söz edildiğinde genellikle dilin kendisinden ziyade dille ilgili hususlar (dilın söz varlığında yabancı kökenli sözcüklerin artışı, sözcüklerin yazımı, belirli sözcüklerin yasaklanması, dilin sözlü veya yazılı kullanımı, eğitim-öğretim dili, vb.) hakkında konuşulduğu görülmektedir.

Dil planlamasından söz edildiğinde dille birlikte planlamanın anlamsal içeriğine de değinilmelidir. *Planlama*, sadece dille ilgili olmayıp çoğunlukla eğitim, ekonomi, nüfus, şehir yerleşimi, tarım, ulaşım, sanayi gibi çeşitli alanlarda karşılaşılan bir terimdir. Bu terimin kökeni olan *plan*, bir işi, bir faaliyeti yaparken izlenen yol olarak tanımlanabilir. Planlama ise, amaçların belirlenmesini ve bunlara ulaşmayı sağlayacak araçların seçimini içerir. Bu terim daha ayrıntılı açıklanmak istenirse, elde bulunan verilere, geçmişte edinilen deneyimlere ve gelecekle ilgili öngörülere dayanarak belirli bir amaç veya amaçlara ulaşmak için çeşitli kısıtlamalar da getirerek geleceğe dair karar verme olarak tanımlanabilir. Neyin, niçin, ne zaman, nerede ve kim(ler) tarafından yapılacağına ilişkin soruların cevaplanmasıdır. Bir işin yapılması için uyulması tasarlanan sıra, düzen veya çerçevenin oluşturulması biçiminde tanımlanabilir. İmer (2001:7), planlamayı bir sorunun çözümüne yönelik bir eylem olarak seçenekler arasında yapılan bir tercih ile bu tercihin sonuçlarının tahminini de içeren bir süreç olarak algılamaktadır.

Araştırmacılar, dilde planlama yapılıp yapılamayacağını uzun süre tartıştıktan sonra dilin de planlanabileceğine dair bir sonuca varmışlardır (Rubin ve Jernudd 1971; Fishman 2006; Nekvapil 2011). İlk kez 1950'lerde kullanılan bu terim gittikçe yaygınlaşarak günümüzde dille ilgili birçok türden çalışmayı da içeren şemsiye bir terim haline gelmiştir. İlgili çalışmalarda bu terimin yerine zaman zaman *dil mühendisliği* (language engineering), *dil gelişmesi* (language development), *dil düzenlemesi* (language regulation), *dili iyileştirme* (language treatment) gibi terimlerin önerildiği görülmektedir (İmer 2001:9). Bazı araştırmacılar, birbirinin yerine kullanılsa da *dil planlaması* ile *dil politikası* (language policy) arasında bir ayrım yapmayı önermektedir (Baldauf 2005; Kaplan ve Baldauf 2003). Bu ayrıma göre *dil politikası* dille ilgili plan, program, kanun, düzenleme, kurallar ve amaçların ilan edilmesini içerirken dil planlaması ise dille ilgili planların uygulamaya konmasıdır. Buna rağmen *dil politikası* ile eş anlamlı gibi görülen *dil planlaması*, aynı zamanda *dili işleme* (language cultivation), *dil devrimi* (language reform), *dili ölçünleştirme* (language standardization) ile ilgili bütün çalışmaları kapsayacak biçimde de kullanılmaktadır. Nekvapil (2011), son zamanlarda bu terimlerin yerine *dil yönetimi* (language management) terimini kullanmanın giderek yaygınlaştığını belirtmektedir.

Çok sayıda terim önerisi ve kavramlaştırmanın, dil planlamasının içeriği ve bu ad altında yapılan çalışmaların çeşitliliğinden kaynaklandığı düşünülebilir. Bamgbose (2004:79), dil planlamasının altı boyutu olduğunu öne sürmüştür. Bu boyutlar, planlamanın nedenleri (kimlik, ideoloji, imaj, güvensizlik, eşitsizlik, bütünleşme, yararlılık), içeriği (iyileştirme, geliştirme, politika oluşturma, planlama), türleri (konum, bütüncü, eğitim dili, saygınlık), amaçları (modernleşme, düzeltme, canlandırma, sürdürme, ölçünleştirme), kimin tarafından yapıldığı (hükümetler, kuruluşlar, gruplar, kişiler) ve

yöntemleridir (işleyiş-süreç, yönetim ve duyurma-tanıtma). Sözü edilen boyutlar üzerinden açıklamak, dil planlamasının daha kolay anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Her tür planlama gibi, dil planlamasının da bazı nedenleri bulunmaktadır. Ortaya çıktığından itibaren bir süre, daha çok gelişme ve modernleşmeyle ilişkilendirilen dil planlaması, sonradan bütün toplumlar, devletler, şirketler, kurumlar, okulların yapabileceği bir etkinlik haline gelmiş, çok geniş katılımlı bir eylem olmanın yanında daha küçük ölçekte bir uygulama olma anlamını da kazanmıştır. Bunun yanında, dilin toplum hayatında oynadığı rol, toplumlar arasında artan ilişkiler, insanların artan iletişim ihtiyaçları gibi nedenlerle, sürekli dil planlamasına ihtiyaç varmış gibi görünmektedir. Konuyla ilgili çalışmalarda *dil planlaması* (language planning) genel olarak dilin gelişme sürecine amaçlı, planlı ve örgütlü müdahale olarak tanımlanmaktadır (Doğançay-Aktuna 1995; Wardhaugh 1997; İmer 2001). Kaplan (2013:2) dil planlamasını dilde düzenli değişiklik yapmak üzere çoğunlukla hükümetler tarafından yürütülen bir etkinlik olarak görmektedir. Bu etkinlik, elbette toplum yararına olduğu düşünülerek yapılmaktadır. İmer vd. (2011:87) *dil düzenlemesi* dedikleri dil planlamasını “ulusal ölçekteki dil sorunlarına örgütlü bir biçimde çözüm arama amacıyla girişilen, ölçünlü bir dil oluşturmayı amaçlayan, yönetimin onayladığı, uzun süreli, kesintisiz, bilinçli ve kurama dayalı çalışma” olarak açıklamaktadır. Baldauf’a (2006:148) göre dil planlaması, bir toplumda yazılı ve sözlü dil kullanımını değiştirmeyi veya en azından etkilemeyi hedefleyen, geniş kapsamlı olarak ulusal düzeyde çoğunlukla hükümetler tarafından gerçekleştirilen etkinlikler bütünüdür. Jahr (2014:11) ise, dil planlamasının bir toplumda dille ilgili sorunları çözmek amacıyla özel veya resmi kurumlarca genellikle ulusal düzeyde gerçekleştirilen örgütlü ve düzenli etkinlikler olduğunu belirtmektedir. Söz konusu etkinlikleri gerçekleştirmek için kişiler veya özel kurumlar kendiliklerinden hareket edebilecekleri gibi resmi olarak bir komite atanabilir veya bir kurum görevlendirilebilir. Kişiler veya özel kurumların dil planlaması çabaları gönüllülük esasına dayalı olarak yürütüldüğünden hedef kitlenin söz konusu planlama faaliyetlerine katılması ve istenilen düzenlemelerin yapılması, tamamen insanların ikna edilmesine bağlıdır. Buna karşın, genellikle devletin desteklediği veya bir kurum aracılığıyla gerçekleştirmeye çalıştığı dil planlaması faaliyetlerinin başarıya ulaşma şansının devletin yönetim yetkisi ve yaptırım gücünden dolayı özel kişi veya kurumların başarılı olma ihtimalinden daha fazla olduğu rahatlıkla söylenebilir. Dil planlaması girişiminin başarılı ya da başarısız olması siyasi kararlara bağlıdır. Siyasi olarak hükümetler tarafından desteklenmeyen dil planlaması girişimlerinin başarı şansının düşük olduğu söylenebilir.

Tanımlanması ve nedenlerinin ardından dil planlamasının içeriğinden söz etmek gerekmektedir. Araştırmacılar arasında dil planlamasının içeriği hususunda tam anlamıyla bir birlik sağlandığı söylenemez. Daha önceleri, dil planlaması denilince bağımsızlığını yeni kazanan ve bir ulus inşa etmeye çalışan toplumlarda, resmi bir dil oluşturarak ulusal kimlik kazanmaya yönelik çabalar ve etkinlikler anlaşılmaktaydı. Sonradan bu konu üzerinde yapılan çalışmalar dikkate alındığında dil planlaması olarak kabul edilebilecek etkinliklerin epey bir çeşitlilik gösterdiği görülmektedir (Christian 1989:194-195; İmer 2001:16). Söz gelimi, bir ağzın veya lehçenin ulusal dil olarak seçilmesi (Endonezya, Filipinler), eski dillerin canlandırılması (İsrail ve İrlanda), bir lehçenin bir bölge için standart dil haline getirilmesi (Swahili), iki veya daha çok dilin resmi dil olarak belirlenmesi (Kanada, Belçika, İsviçre), yazı değişimi, söz varlığının özleştirilmesi ve geliştirilmesi (Türkiye), yazı düzeltimi (Çin, Japonya, Hindistan) gibi etkinliklerin hepsi dil planlaması kapsamında değerlendirilmektedir. Yine Crystal (1998:366), dil planlamasına azınlık dillerinin statüsü, dil kullanımıyla ilgili kuralları belirleyip takip etmekte bir akademik kuruluşun rolü, basın-yayın araçlarının dil kullanımına etkisi, yazıda değişiklik yapılmasının gereği, cinsiyetçi dil kullanımından kaçınılması, din dilinin günümüze uyarlanması, basım standartlarının belirlenmesi ve okullarda konuşma ve yazma eğitiminin düzeyi gibi konuları da dil planlaması içine dâhil etmektedir. Günümüzde ise dil planlaması daha geniş bir anlamsal içerik kazanmış ve küresel ekonomi, savaşlar, bazı ülkelerde artan yoksulluk sonucunda ortaya çıkan göçmenler ve mültecilerle birlikte birçok ülkede görülmeye başlanan dilsel çeşitlilik ile baş etmeyi, bu çeşitliliği dengelemeyi amaçlayan, dil haklarını ön plana çıkaran ve ulusal dilin yanında yabancı bir dilin (İngilizce, vb.) yerini belirleyen kararlar ve uygulamaları da içerir hale gelmiştir. Sıralanan konular dikkate alındığında dil planlamasının çok geniş bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

Üçüncü boyut olarak dil planlamasının türlerine değinilmelidir. Bu ad altında yapılan uygulamalar ve içerik dikkate alındığında dil planlamasının dört türü olduğu belirtilmektedir (Baldauf 2006). Bunlar, toplumu ilgilendiren *konum (statü) planlaması* (status planning) (van Els 2005), dilin kendisini ilgilendiren *bütüncü planlaması* (corpus planning) (Liddicoat 2005; eğitim-öğretimle ilgili olarak *eğitim dili planlaması* (language-in-education planning) (Baldauf ve Kaplan 2005) ve belirli bir alan diliyle ilgili olarak *saygınlık planlaması* (prestige planning) (Ager 2005) başlıkları altında sınıflandırılmaktadır. Bunlardan konum planlaması, belli bir dil topluluğunun dilinin üstlendiği işlevleri belirlemek amacıyla yapılan çalışmalardır. Bir devlette, birden fazla dil konuşulduğunda, göçmenler ve dilsel azınlıklar bulunduğu söz konusu olan bir planlamadır ve hangi dilin hangi amaçlarla kullanılacağını belirler (Baldauf 2006). İletişim aracı olan dil aynı zamanda belli bir ülke sınırları içinde resmi dil, ölçünlü dil,

eğitim dili, yazı dili, vb. işlevlerle tanımlanır ve toplumsal yapı içinde bir statü kazanır. Bir dilin toplum içindeki işlevlerinin belirlenmesi, o dilin söz konusu toplum içindeki temsil değerinin belirlenmesi demektir. Bu bağlamda ulusal dil/dillerin seçimi, ölçünleştirilmesi, iki değişikliliğin (dil çeşidi) ortadan kaldırılarak üst ve alt değişikelerin birleştirilmesi, kod seçimi sorunları, seçilen kodun yerleştirilmesi, sürekli kılınması, işlenip geliştirilmesi konusunda düzenli çabalar harcanır. Konum planlaması, seçilecek dil değişkesini ve bunun öteki değişikelerle ilişkilerini belirler (İmer vd. 2011:87). Baldauf (2006), konum planlamasının içine dilin durumuna resmiyet kazandırma, ulusallaştırma ve diğer dillerin önünü kapatma amaçlarıyla eski bir dilin canlandırılması (eski görevine geri getirme-onarma, yeniden canlandırma, geri dönme), konumunun sürdürülmesi, diller arası iletişimin (uluslar arası, ulusal) nasıl olacağına kararlaştırılması, dilin yaygınlaştırılması çalışmalarını da dâhil etmektedir.

Bütünce planlaması, genel olarak dilin alfabesinin seçilmesi, oluşturulması veya değiştirilmesi, dilbilgisi kurallarının belirlenmesi ve söz varlığının geliştirilmesi amaçlarıyla dilin söz varlığında sadeleşme veya tasfiye yapılması, yeni sözcük ve terim oluşturma yollarının belirlenmesi, üslup çeşitlerinin yaşanan döneme uyarlanması, dilde devrim ve özleştirme yapılması, terim birliğinin sağlanması çalışmalarını içermektedir (Baldauf 2006). Dil planlamasının bu türünde, dil belirlemesi yapıldıktan sonra seçilen dilin/lehçenin/ağzın ölçünleştirilerek geliştirilmesi ve işlevinin artırılması ile ilgili çalışma ve çabalar görülmektedir (İmer vd. 2011:66). Bir dilin ya da aynı dil içindeki bir ağzın bütün olası iletişim işlevlerini yüklenerek toplumsal iletişimin gerçekleşmesine tam olarak hizmet etmesinin sağlanması amaçlanır. Dilin kendi içinde yapılan planlanmış/hesaplanmış değişiklikleri içerir. Söz gelimi, Cumhuriyet döneminde Türkiye Türkçesinin alfabesinin değiştirilmesi, söz varlığının derleme ve tarama çalışmalarıyla zenginleştirilmesi, Türkçenin kendi kök ve eklerinden türetme ve birleştirme yoluyla da yeni sözcükler üretilmesi bütünce planlaması çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların sonucunda dilin gelişmesi sağlanmış ve işlevi artırılmıştır.

Dil planlaması türlerinden üçüncüsü, eğitimde kullanılacak dilin belirlenmesidir. Özellikle birden çok dilin konuşulduğu ülkelerde, hangi dil(ler)in eğitim-öğretim süreçlerinde kullanılacağına ve eğitimde tek dil bile olsa yabancı dilde eğitim-öğretimin yapılıp yapılmayacağına kararlaştırılması ve bu doğrultuda eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi gerekmektedir. Eğer resmi dilin yanında ülkede konuşulan başka dillerde eğitim-öğretim yapılmasına karar verirse o zaman hangi dil(ler)de eğitim verileceğinin, söz konusu eğitime kimlerin erişebileceğinin, bu eğitimde çalışacak kişilerin, müfredatın, eğitim yöntemi ve materyallerinin belirlenmesi, tahsis edilen kaynakların harcanma yönteminin, eğitim camiasının büyüklüğünün ve bu eğitimdeki değerlendirme süreçlerinin belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir (Baldauf 2006;

Groff 2017). Bu planlama türünde resmi dil ile diğer diller arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesi söz konusudur.

Dil planlaması türleri arasında son olarak saygınlık planlamasından söz etmek gerekmektedir. Saygınlık planlamasında, resmi olarak devletler ve hükümetlerin, kurumların, baskı gruplarının ve bireylerin istekleri ve eylemleri doğrultusunda bilimsel çalışmalarda kullanılacak dilin, mesleklere özgü dillerin, yüksek kültür dilinin ve diplomasi dilinin belirlenmesi ve dilin insanların saygınlık kazanmasında bir araç olarak kullanımıyla ilgili kararlar ve uygulamalar görülmektedir (Baldauf 2006). Söz gelimi, Türkiye’de bazı bilim alanlarında yabancı dilde makale yayımlanması yazarlarına bir saygınlık kazandırabilir. Bu tür planlamada, dilin bir saygınlık kazanma aracı olarak planlanması söz konusudur.

Gerekçeleri, içeriği ve türlerinin ardından dördüncü olarak, dil planlamasının amaçlarından söz edilmelidir. Çeşitli etkinlikleri içinde barındıran dil planlamasının genellikle birden fazla amacı bulunmaktadır. Dil planlaması sürecinde, dili ilgilendirdiği düşünülen bütün sorunların siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel hususlarla ilgili olduğu söylenebilir. Her dil planlamasının başarılı bir sonuca ulaşması beklenmesede bir değerlendirmesi mutlaka yapılmalı ve bunun için planlama amaçları net bir şekilde belirtilmelidir (Daoust 1997:440-441). Nahir (1984), dil planlamasının olası amaçlarını 11 başlık altında toplamış ve bunları özleştirme, canlandırma, dil devrimi, ölçünleştirme, yaygınlaştırma, sözcüksel çağcılaştırma, terimleri birleştirme, biçimsel yalınlaştırma, diller arası iletişim, dil sürdürümü ve yardımcı (ikincil) kodun ölçünleştirilmesi olarak sıralamıştır. Bu amaçlar şöylece özetlenebilir:

Özleştirme (language purification): Bir dil topluluğunda bir dili koruma, yabancı kabul edilen ya da istenmeyen öğelerden kurtarma isteği.

Canlandırma (language revival): Bir toplumda az konuşulan ya da hiç konuşulmayan bir dili iletişim dili haline getirme hedefi.

Dil devrimi (language reform): Kullanımı kolaylaştırmak amacıyla bir dili belirli yönlerde değiştirme amacı. Genellikle alfabede, yazımda, söz varlığında ya da dil bilgisinde değiştirmeleri ve yalınlaştırmaları hedefler. Bazen dil planlamasıyla eş anlamlı kullanıldığı da görülmektedir.

Ölçünleştirme (language standardization): Bir ülkede ya da bölgede konuşulan bir dil, lehçe veya ağzın ortak ölçünlü dil haline getirilmesi hedefi.

Yaygınlaştırma (language spread): Bir dili konuşanların sayısını başka dil ya da dilleri konuşanların aleyhine artırma isteği.

Sözcüksel güncelleme (lexical modernization): Ülke dışındaki gelişmeleri takip edebilmek için başka dillerden çok hızlı kavram ödünç alan ölçünlü dillere yardımcı olmak için sözcük yaratma ve uyarılama hedefi.

Terim birliği sağlama (terminology unification): Özellikle teknoloji ve bilim alanlarında iletişimdeki belirsizliği en aza indirmek amacıyla ilgili alanlarda kullanılan terimleri açıklayıp tanımlayarak birleştirilmiş terimler listesi oluşturma isteği.

Biçemsel sadeleştirme (stylistic simplification): Hem çalışanlar ve devlet görevlilerinin kendi aralarında hem de bunlar ile halk arasındaki iletişimde meydana gelebilecek belirsizliği azaltmak amacıyla söz varlığı, dilbilgisi ve biçimde dil kullanımını basitleştirme / sadeleştirme amacı.

Diller arası iletişim (interlingual communication): Farklı dil toplulukları arasındaki iletişimi kolaylaştırma amacıyla Esperanto gibi yapay bir dil ya da İngilizce gibi geçer bir dilin sözlü ve yazılı kullanımının yaygınlaştırılması hedefi.

Dil sürdürümü (language maintenance): Bir grubun ana dilinin ilk hatta ikinci dil olarak korunması amacı.

Baskın dil sürdürümü (dominant language maintenance): Bir toplumun kendi dili çoğunluk tarafından konuşulmakta iken teknolojik, siyasal ya da ekonomik açıdan etkili başka toplumların dilinin kullanımının artırılmasına yönelik çaba gösterilmesi ve toplumun kendi dilin kullanım alanının daraltılması hedefi.

Yardımcı (ikincil) kodun ölçünleştirilmesi (auxiliary-code standardization): Belirsizliği azaltmak, iletişimi geliştirmek ve değişen toplumsal, siyasal ihtiyaçlara cevap verebilmek için bir dilin belirli alanlara ve kişilere hitap eden yanlarını ölçünleştirme ya da o yönlerde değişiklik yapma isteği. Söz gelimi, işitme-engelliler için alfabe oluşturmak, yer adlarını değiştirmek, çevriyazı kurallarını belirleyip ölçünleştirmek, yardımcı kodun ölçünleştirilmesi amaçları arasında yer almaktadır.

Bir dil planlaması, elbette bütün bu amaçları kapsamak zorunda değildir. Planlama sürecinde tespit edilen ve çözümü istenen sorunun ya da sorunların niteliğine göre amaçlar belirlenmektedir. Söz gelimi, Türkiye Türkçesinin geçirdiği dil planlamasında söz varlığında bulunan ve Arapça ve Farsçadan alınan çok sayıda sözcüğün Türkçe kökenli olanlarla değiştirilmesi amacıyla özleştirme ve dil devrimi hedeflenmiştir. Yine, İsrail'in kurulması ve bağımsızlığını kazanması sürecinde toplumun ulusal kimliğinin oluşmasına katkı amacıyla yazılı metinlerde bulunan İbranice'nin canlandırılması ve her alanda toplumun etkin biçimde kullandığı bir konuşma dili haline getirilmesi hedefi takip edilmiştir.

Beşinci boyut olarak, dil planlamasının kimler tarafından yapıldığı açıklanmamıştır. Dil planlamasını yapanlar, bu sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bazı ülkelerde hükümetler, bazılarında belirli kişiler, bazı yerlerde dil akademileri, özel ya da resmi kuruluşlar dil planlaması yapmaya karar verip aldıkları kararları uygulamak isteyebilmektedirler (Daoust 1997:446). Çoğunlukla yönetim ve hükümetlerin dil planlamasında etkin olduğu görülmektedir. Bunun yanında sivil toplum kuruluşları (uzman dernekleri, meslek odaları, vb.), uluslararası şirketler, gazetelerdeki düzeltme amaçlı okumaları yapanlar, yazarlar, yorumcular ve eleştirmenler de dil planlayıcıları olarak ortaya çıkabilmektedir. Dil planlamasına karar verildiğinde üç grup insanın mutlaka işbirliği yapması gerekmektedir. Bu kişiler, dilbilgisi, dilbilim, sosyoloji, iletişim, vb. alanlarda çalışanlar uzmanlar; toplumda tanınan, bilinen sanatçı, yazar, kanaat önderleri gibi etkili insanlar ve liderler, bürokratlar, bakanlar, başkanlar gibi siyasi olarak güçlü insanlardır. Söz gelimi, Türkiye’de yapılan dil planlaması sırasında Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk’ün, Türk Dil Kurumunda çalışan uzmanların ve bu çalışmalarını destekleyen yazar ve şairlerin birlikte çalıştıkları görülmektedir. Yine, Türkçedeki yabancı kökenli sözcükleri kullanmamaya özen gösteren, bu tür sözcüklerin yerine Türkçe köklerden türetilen yeni sözcükler öneren ve bu yönüyle dönemin yazarlarını ve sonraki kuşakları etkileyen Nurullah Ataç, Türkiye’deki dil planlamasının önde gelen kişilerinden biridir.

Dil planlamasının altıncı boyutu, planlamanın yöntemidir. Bir toplumda kullanılan dil(ler)le ilgili sorunların tespit edilmesi, bu sorunların çözümü için dil planlamasının yapılmasına karar verilmesi, planlama içeriğinin, amacın veya amaçların belirlenmesi ve kimlerin planlama sürecinde rol alacağına kararlaştırılması sonrasında planlamanın nasıl yapılacağına belirlenmesi gerekmektedir. Yani dil planlamasının uygulama aşamasının nasıl yürütüleceği kararlaştırılmalıdır. Dil planlamasının aşamaları, planlama sırasında uygulanacak modellerle yakından ilişkili görünmektedir. Uygulama olmazsa planlamanın hiçbir anlamının kalmayacağı açıktır. Dil planlamasının nasıl uygulanacağı konusunda birçok model öne sürülmüştür. Bu modellerden bazıları şöyle sıralanabilir:

Seçme → Kodlama → Ayrıntılara inme → Kabul etme (Haugen 1966)

Seçme → Kodlama → Uygulama → Ayrıntılara inme (Haugen 1983)

Politika belirleme → Kodlama → Ayrıntılara inme → Uygulama (Fishman 1974)

Belirleme → Gelişme → Uygulama (Jernudd 1973)

Durum tespiti → Planlama → Uygulama → Geri bildirim (Rubin 1971)

Yetersizlik belirleme → Hareket programı → Uygulama (Nestupny 1978)

Konum planlaması → Saygınlık planlaması → Bütüncü planlaması (Haarmann 1990)

Konum planlaması → Dil planlaması → İşlevsel düzey birincil etkinlikleri → İşlevsel düzey destek etkinlikleri (Donnacha 2000)

Bu modeller 20. yüzyıl boyunca özellikle de II. Dünya Savaşından sonra gerçekleştirilen dil planlamalarında kullanılmıştır. Nekvapil (2011), bu modellere göre yapılan planlamaları “klasik dil planlaması” olarak adlandırmaktadır. Klasik dil planlamasında, önce bir ülke veya toplumda ortaya çıkan ihtiyaçlara göre bir durum tespiti ve seçim yapılması, ardından planlamaya ve kimler tarafından nasıl yapılacağına karar verilmesi, sonra uygulamaya geçilmesi ve en sonunda da yapılanların değerlendirilmesi yer almaktadır. Gerçekleştirilen dil planlamaları göz önüne alındığında, Rubin’in (1971) modelinin dil planlaması uygulamalarını açıklamakta kullanılan en yaygın modellerden birisi olduğu görülmektedir. Yazının konusu olan Yeni Lisan Hareketi’nin çalışmalarını açıklamakta bu model kullanılabilir. Bu nedenle, modelin içeriğine kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır.

Dil planlaması sürecini bir modelle açıklamaya çalışan Rubin (1971:218-220) planlama sürecinin dört aşamada gerçekleştiğini öne sürer: *durum tespiti* (fact-finding), *planlama* (planning), *uygulama* (implementation) ve *geri bildirim* (feedback). **Durum tespiti** aşamasında, herhangi bir planlama kararı vermeden önce dille ilgili sorun veya sorunlar belirlenmelidir. Söz konusu sorunun gerçekten bir *sorun* olarak algılanması, toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik yönlerden bu sorunun varlığının teyidi ve sorunun yol açtığı olumsuzlukların belirlenmesi gerekmektedir. **Planlama** aşamasında, dille ilgili olarak tespit edilen sorunun giderilmesi için yapılacakları içeren kararlar alınır, planlama amaçları oluşturulur, araçlar seçilir ve planlamanın muhtemel sonuçları tahmin edilmeye çalışılır. **Uygulama** aşamasında, planın gerçekleştirilmesi beklenir. Planlama kararları uygulamaya konulur. Planlayıcı bu aşamada planın nedenlerini ve gereksinimlerini açıklar. Planı yürüten kişiler uygulamada başarılı olmaya çalışır. **Geri bildirim** aşamasında planlayıcı, planın işleyişini gözden geçirir. Hedefler ile ulaşılan sonuçların örtüşüp örtüşmediğini araştırır, örtüşmeme durumunun nedenlerini sorgular. Beklenen sonuç ortaya çıkmamışsa, stratejileri gözden geçirmek zorunda kalır. Burada görüldüğü gibi Rubin’in modeli, art arda gelen aşamalardan oluşmaktadır.

Yapılan açıklamalara bakılarak, dil planlamasının geniş kapsamlı ve uzun soluklu bir süreçte gerçekleştiği söylenebilir. Bu süreci şöylece özetlemek mümkündür: Önce bir toplumda kullanılan dil veya dillerle ilgili bir sorun tespit edilir. Ardından bu sorunun ancak dil dışından bir müdahale ile çözümlenebileceği gerekçelendirilir. Sorunun çözümüne yönelik öneriler ortaya konulur, hedefler belirlenir. Hedeflere ulaşmak için takip edilecek yöntem karşılaştırılır, uygulamanın nasıl ve kimler tarafından

yapılacağı belirlenir. Ardında uygulama aşamasına geçilir. Tespit edilen sorunun çözümü için belirlenen yöntem çerçevesinde planlanan faaliyetler gerçekleştirilir. Uygulamadan sonra ulaşılan sonuçlar ile hedefler karşılaştırılır. Hedeflere ulaşılmışsa planlama başarılı olmuştur. Sonuçlar hedeflerden sapmışsa, bu sapmanın nedenleri araştırılır ve giderilmeye çalışılır. Planlama sürecinin sonunda başta tespit edilen sorunun giderilmesi ve bu sorunun yol açtığı olumsuzlukların ortadan kaldırılması beklenmektedir. Sözü edilen planlama sürecine benzer bir yol izleyen Yeni Lisan Hareketi'nin de bir dil planlaması girişim olarak değerlendirilmesi mümkün görünmektedir.

3. Yeni Lisan Hareketi

Yeni Lisan, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyetin 1908'de ilanından sonra Selanik'te yayımlanan Genç Kalemler dergisi etrafında 1911'de bir araya gelen bir grup genç yazar, şair ve düşünür tarafından ortaya atılan bir dil ve edebiyat hareketidir. Bu hareket, aynı zamanda Türkiye Türkçesinin sadeleşme / özleşme tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Heid (2001:17), Yeni Lisan Hareketi'ni "dil devrimine yönelik bir program oluşturmaya ve onu eyleme geçirmeye yönelik ilk girişim" olarak niteler. Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp'in önderliğinde yürütülen bu hareketin önemi, dilde sadeleşme konusunda düşünülenleri uygulama işine de girerek hedeflenen "sade dil" in kullanıldığı metinler üretmelerinden ve bunun gerçekleştirilebilir bir hedef olduğunu göstermelerinden kaynaklanmaktadır (Öksüz 1995; İmer 2001:50; Ercilasun 2011:101). Bu yönüyle Hareket, dil üzerine sadece düşünmekle ve dille ilgili bazı önerilerde bulunmakla kalmamış, bunun yanında düşünülenleri ve önerileri hayata geçirerek başkalarına örnek olmuştur. Ayrıca Yeni Lisan'ın Osmanlı dönemindeki diğer sadeleştirme girişimleriyle birlikte Türkçenin Cumhuriyet dönemine Arapça ve Farsça kurallardan ve dilbilgisi özelliklerinden epey arınmış bir biçimde ulaşmasına katkısı da göz ardı edilmemelidir (İmer 2001:50). Polat (2011:245) da, Yeni Lisan'ın yeni bir dil ve edebiyat görüşü olmanın yanında yeni bir dünya görüşü olduğunu belirtmektedir. Bu dünya görüşü ile milli bir edebiyatın oluşturulmasından sonra yeni ve milli bir hayatın yaratılacağı, yeni bir insan tipinin, yeni ve çağdaş bir Türk kimliğinin ortaya çıkacağı umulmaktadır.

Yeni Lisan Hareketi, Genç Kalemler dergisinin 11 Nisan 1911 tarihli sayısında yer verilen ve Ömer Seyfettin tarafından kaleme alınan "Yeni Lisan" başlıklı yazı ile başlamıştır. Genç Kalemler dergisinin son sayısı 15 Ekim 1912'de yayımlanmış ve bu dergi üzerinden yürütülen Yeni Lisan Hareketi sona ermiştir. Hareketi yürüten üçlünün yanında Mustafa Nermi, Kâzım Nami, Aka Gündüz, Mehmet Ali Tefik, Subhi Edhem, Âkil Koyuncu ve Rasim Haşmet Bey, Genç Kalemlerde Yeni Lisan'a katılmışlardır. Genç Kalemler dergisinin Yeni Lisan anlayışıyla yayımını sürdürdüğü dönem

de, bu anlayışla yazılar yayımlanmış, Yeni Lisan Kongresi düzenlenmiş, kendi görüşlerini destekleyen Gençlik (İzmir), Yeni Fikir (Manastır), Yeni Felsefe (Selanik) gibi dergiler çıkmış, Türkçenin durumu ve kullanımı üzerine canlı bir tartışma ortamı yaratılmıştır. Ercilasun (2011:101), bu hareketi yürütenlerin, etkileyebildikleri gazete, dergi ve toplulukları da aynı anlayışla davranmaya ikna ettiklerini belirtmiştir. Genç Kalemler dergisinin kapanmasıyla Yeni Lisan Hareketi sona ermiş gibi gözükse de “yeni lisan” anlayışı devam etmiş ve ülkede dil kullanımıyla ilgili genel eğilim haline gelmiştir (Polat 2011:248). Bu durumla ilgili olarak Heid (2001:18), şiddetle eleştirenler ve karşı çıkanlar olsa bile yeni lisanın kendi başına direndiğini ve I. Dünya Savaşı sonunda dil kullanımında savunduğu ilkelerinin yaygınlaştığını bildirmektedir.

Bu hareketin çıkış noktasında yatan gerekçeler, Genç Kalemler dergisinde Ömer Seyfettin’in yazdığı bilinen “Yeni Lisan” adlı makalede şöylece açıklanmıştır: Osmanlı Devleti’nde özellikle de Balkanlarda yaşayan milletler ve azınlıklardan birçoğunun devletten ayrılıp bağımsız olması veya bağımsız olmak için ayaklanması, Türkler için yeni bir dönem başlatmıştır. Bu dönemde, Türklerin bir millet olarak kendilerine özgü yeni bir kimlik oluşturma sürecine girilmiştir. Ancak böyle bir kimliğin oluşmasında rol alacak millî bir edebiyat mevcut değildir. Millî bir edebiyat oluşturmak için millî ve yeni bir dil gerekmektedir. Eski dil, yabancı dillerden, özellikle de Arapça ve Farsçadan alınmış ve gereksiz birçok dil bilgisi kuralını içinde barındırmaktadır. Dilde Arapça ve Farsçadan alınan çoğul yapma, ad tamlaması ve sıfat tamlaması gibi öbekleri oluşturma kuralları var olduğu ve kullanıldığı sürece bu dil saf ve millî sayılamaz, insanlar da bu dili kolayca anlayamaz. Zaten Osmanlı toplumunun çoğunluğu da bu dili ve bu dilde üretilmiş metinleri anlamamaktadır. Yazılı metinlerin kolayca anlaşılması, dili iletişim amacıyla kullananlar için olumsuz bir durumdur. Sözü edilen nedenlerden dolayı dil, insanların kolayca anlayabileceği yeni ve millî bir dil haline getirilmelidir.

Ömer Seyfettin’in kaleme aldığı makalede, Yeni Lisan’ın ortaya çıkmasına neden olan gerekçeler belirtildikten sonra sorunun çözümü için öneriler sıralanır: “Dilin içinde bulunduğu olumsuzluğun giderilmesi için, kalıplaşmış ve yaygınlaşmış olanlar dışında Arapça ve Farsçadan alınan bütün tamlamalar, çoğullar ve edatların Türkçede kullanılmasından vazgeçilmelidir. Ayrıca Arapça ve Farsça dil bilgisi kurallarına dilde kesinlikle yer verilmemelidir. Bu dillerden gelen ve beş asırdan beri Türkçede konuşulan sözcüklerin dilden tasfiyesine gerek yoktur. Bu sözcükler, orijinal yazımlarını korumalıdır.” Yeni Lisancılar, paylaştıkları çözüm önerileriyle dilin iletişim işlevinde yaşanan olumsuzluğun ortadan kalkacağına inanmaktadırlar. Bu önerilerin uygulanmasıyla yeni ve millî bir dilin oluşacağı ümit edilmektedir.

Genç Kalemler dergisinde başlatılan Yeni Lisan Hareketi'ni yürütenler, dil ile ilgili hedeflerinin gerçekleşmesi için önerilerini içeren daha ayrıntılı bir program hazırlamışlar ve bunu da *Yeni Lisan ve Bir İstimzac* adlı kitapçık içinde ilan etmişlerdir. Bu kitapçıkta Osmanlı Türkçesinin yeni ve millî bir dil haline gelmesi amacıyla yapılmasını istedikleri hususları 14 maddede toplamışlar, Arapça ve Farsçadan alınıp kullanılmasını kabul ettikleri ve reddettikleri biçimleri, sözcükleri, tamlamaları, yazımları sıralamışlar, önerilerini ve istisnaları açıklamışlar, bu dillerden alınıp da kabul ettikleri sözcük ve tamlamaların nasıl yazılması gerektiğini belirtmişlerdir. Söz gelimi, Türkçe tamlama ve çoğullar ihtiyacı karşılığında Arapça ve Farsça bütün tamlama ve çoğulların Türkçeden tasfiyesini isterler. Bunun yanında, *sadr-ı âzam*, *şeyhü'l-islam*, *şura-yı devlet* gibi kalıplaşarak tek bir kavramı karşılayanları, *ilm-i rûh*, *ilm-i hayât*, *ilm-i ictimâh* gibi bilimsel terimleri basit sözcük sayarak kullanma ve *evlad*, *talebe*, *havadis*, *ahlak* gibi çoğul olsa bile tekil anlamda kullanılanları dilde tutma taraftarındırlar. Yeni Lisancılar, programda yer verdikleri maddelerle, Arapça ve Farsçanın Osmanlı Türkçesi üzerindeki etkilerini olabildiğince azaltmak ve dili böylece sade ve anlaşılır bir hale getirmek için yapılması gerekenler hakkında düşüncelerini derli toplu bir biçimde ifade etmişlerdir.

Yeni Lisan Hareketi, dilin sadeleşmesi ve kolayca anlaşılması için yalnızca düşüncelerini belirtmek ve önerilerde bulunmakla yetinmemiştir. Önerilen davranışlar ve konulan ilkeler doğrultusunda Ömer Seyfettin hikâyeler, Ali Canip Yöntem eleştirisi, şiir ve edebiyat araştırmaları, Ziya Gökalp şiirler ve sosyal bilimlerin pek çok alanıyla ilgili makale ve incelemeler yazmıştır. Böylece savunulan görüşlerin hayali olmadığı, gerçekleştirilebilir hedefler olduğu kanıtlanmış olmaktadır. Düşünülenlerin uygulamaya geçirilmesi, Yeni Lisan'ın en önemli özelliklerinden biridir. Kendi dönemindeki dil tartışmalarını yönlendirmiş olan Yeni Lisan Hareketinin Türkçenin gelişimi ve değişimi üzerinde uzun vadede etkisini sürdürdüğü söylenebilir. Söz gelimi, Türkçenin Arapça ve Farsçayla olan ilişkisiyle ilgili olarak savunulan düşünceler, Ziya Gökalp'ın daha sonra kaleme aldığı Türkçülüğün Esasları kitabındaki Lisanî Türkçülük bölümünde yer almış, bu kitap aracılığıyla Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen dil planlamasına katkıda bulunmuştur.

4. Dil Planlaması Girişimi Olarak Yeni Lisan

Yeni Lisan, temelde Arapça ve Farsçadan alınıp dilde sıklıkla kullanılan ve gereksiz olduğu belirtilen dilbilgisi kuralları ve söz varlığı birimlerinden Türkçenin arındırılması amacını güden ve Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan bir dil ve edebiyat hareketi olarak nitelenmektedir (Levend 1972; Öksüz 1995; Sadoğlu 2003;

İmer 2001; Ercilasun 2011; Demir 2011). Bunun yanında, Yeni Lisancuların dil konusuna dikkatle eğilmelerinin asıl nedeninin, dilin sadeleşmesinden ziyade yeni ve millî bir kimlik oluşturmada dilin etkisini fark etmeleri ve söz konusu kimliğin oluşumuna ivme kazandırmak istemeleri olduğu da iddia edilmektedir (Demir 2011:91). Yine, Yeni Lisan'ın bir dil davası olmanın yanında toplumsal, kültürel ve ideolojik boyutları olan bir hareket olduğu da bildirilmektedir (Odabaşı 2008). Toplumdilbilimsel açıdan bu hareketi inceleyen Bosnalı (2011:40), Yeni Lisan'ın Haugen'in (1983) dil planlaması modelindeki normlaştırma ve standartlaşma aşamalarını belli bir ölçüde tamamladığını, bundan sonra gelen normalleşme aşamasına kadar ilerlediğini ancak son aşamasının sonuçlanmadığını belirtmektedir. Bu özelliklerine rağmen, Yeni Lisan özünde dilde yer alan gereksiz alıntılar üzerine yoğunlaşan bir harekettir. Bu hareketi kendisinden önceki sadeleşme girişimlerinden ayıran iki önemli özellik, önerilen az sayıda değişiklikte temel düşüncenin kolayca anlaşılmasının sağlanması ve gerçekleştirilen uygulamalarla düşünülenlerin yapılabileceğinin gösterilmiş olmasıdır. Bu durum, hareketi yürütenlerin kendi görüşlerine inandıklarını ve bunu uygulamak ve yaymak için var güçleriyle çalıştıklarını göstermektedir. Bunun sonucunda, Türkçe üzerinde yüzyıllardan beri süregelen Arapça ve Farsçanın etkisinin az da olsa kırılmasına yardımcı oldukları bir gerçektir. Bu hareketin öncüleri olan Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp'ın, dilin Arapça ve Farsçadan gelen gereksiz alıntılardan kurtulması amacıyla ileri sürdüğü öneriler, yalnızca kendi dönemlerinde değil, Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkçenin geçirdiği dil planlaması sürecinde de etkili olmuştur. Yeni Lisan Hareketi'nin bu etkisini daha iyi kavrayabilmek için onu bir planlama girişimi olarak düşünmek ve dil planlaması çerçevesinde bir bütüncü planlaması olarak değerlendirmek daha yararlı olacaktır.

Yeni Lisan Hareketi, birçok araştırmacının düşündüğü gibi sadece bir *dili sadeleştirme / özleştirme* çabası olmayıp aslında bir dil planlaması girişimi gibi gözükmektedir. Bu hareketin ortaya çıkışı, gelişmesi, süreci ve etkileri hem bir klasik dil planlaması örneği sergilemekte ve hem de dil planlamasının altı boyutu ile örtüşmektedir. Klasik dil planlaması açısından yaklaşıldığında genellikle Rubin'in (1971:218-220) önerdiği planlama modelinde, ulusal bir kimlik oluşturma, belli bir toplum, ülke veya bölgede eğitim, bilim, ticaret, üretim, yönetim gibi alanlarda iletişim ihtiyaçlarına cevap verebilecek hale getirme amacıyla dil ile ilgili konum ve bütüncü planlaması yapıldığı, dili geliştirme, iyileştirme, ölçünleştirme, düzeltme gibi yöntemlere başvurulduğu görülmektedir. Bu tür bir planlama kapsamında öncelikle mevcut durumun tespit edilmesi ve sorun ya da sorunların ortaya konması gerekmektedir. Bunun ardından tespit edilen sorun ya da sorunların giderilmesi için nasıl bir yol izleneceği, hangi tür çalışmalar yapılacağı kararlaştırılmalıdır. Planlama aşamasıyla ilgili kararlar verildikten sonra bu

kararları uygulamaya koymak ve en sonunda da çeşitli yollarla alınacak geri bildirim ile verilen kararlar ve yapılan uygulamaların istenilen sonuçları doğurup doğurmadığını kontrol etmek gerekmektedir.

Ortaya çıkışı, planlama ve uygulama süreçleri dikkate alındığında Yeni Lisan, bir dil ve edebiyat hareketi olmanın yanında klasik dil planlaması özellikleri de göstermektedir. Bu çerçevede ilk aşamada Osmanlı Türkçesinin mevcut durumunun tespiti yapılmış ve sorun belirginleştirilmiş (dil işlevlerini yerine getiremiyor, insanlar yazılı metinleri kolayca anlayamıyor), ikinci aşamada bu sorunun nasıl çözülebileceğine dair görüşler öne sürülmüş (Arapça ve Farsçadan alınan ve gereksiz yere dilde kullanılan dilbilgisi kuralları ve söz varlığı birimlerini kullanmaktan vazgeçmek, bunların yerine Türkçe olanları tercih etmek), üçüncü aşamada bu görüşler doğrultusunda metinler yazılıp yayımlanmış ve başkaları da aynı yönde davranmaları için ikna edilmeye çalışılmış, dördüncü aşamada da dilde yapılanlar ve yapılmak istenenlerle ilgili olarak dönemin diğer yazar, şair ve aydınların eleştirilerine cevap verilmiş, onların bu yöndeki düşüncelerini öğrenebilmek için birer mektup gönderilmiş ve bazı sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Yeni Lisan'ın klasik dil planlaması çerçevesinde bir bütüncü planlaması şeklinde değerlendirilebilmesi için bu yaklaşımın aşamalarının biraz daha ayrıntılı olarak açıklanması yararlı olacaktır.

Durum tespiti: Klasik dil planlaması sürecinde öncelikle dille ilgili bir sorunun tespit edilmesi ve bu hususun bir sorun olduğunun gerekçelendirilmesi gerekmektedir. Yeni Lisan'da böyle bir tespit bulunmaktadır. Ömer Seyfettin'in Ali Canip'e yazdığı mektupta, "Bizim lisanımız-her zaman düşündüğümüz gibi-berbat, perişan, fenne, mantığa muhalif bir lisandır" sözleriyle bir iletişim dili olarak Türkçenin durumuna ait düşüncelerini dile getirir (Öksüz 1995:83). Yine Ömer Seyfettin kendisinin yazdığı Yeni Lisan makalesinde "Hicretimizin ilk asırlarında Arabî ve Farişî birçok kelimeler lisanımıza girmiş, bunun katiyen zararı yok. Lakin edebiyat, sanat dolayısıyla tezeyyün fikri ve Farişî kaideler de getirmiş, Türkçe muvazenesini kaybetmiş. Tabiata muhalif ve son derece sun'î bir hal kesbetmiş" (Öksüz 1995:88) diyerek yabancı dillerden alınan sözcük ve dil bilgisi kurallarından dolayı Türkçenin içine düştüğü durumu özetlemiştir. Yine aynı makalede "Eski lisan hastadır. Hastalıkları içindeki lüzumsuz ve ecnebî kaidelerdir. Evet, şimdiki lisanımızda Arabî ve Farişî kaideleriyle yapılan cem'ler, ter-kib-i izafi, ter-kib-i tavsifi, vasf-ı ter-kibler yaşadıkça saf ve millî addolunamaz. Bu lisanı kimse anlamaz. Ekseriyet bigâne kalır. Kitap satılmaz. Vatanda mütalaa ve tettebbu merakı husule gelmez. Otuz milyonluk memlekette en büyük ve en meşhur bir gazete otuz bin nüsha satılmaz, en mükemmel ve müfid kitabın satışı nadiren bini tecavüz eder" (Öksüz 1995:89) diyerek dille ilgili sorunun tespitini yapmıştır. Buna göre, Arapça ve Farsçadan alınan ve Türkçede kullanılan çeşitli dil bilgisi kuralları, Türkçeyi an-

laşılması zor, saf ve milli olmayan, berbat, perişan, bilime ve mantığa aykırı bir dil haline getirmiştir. Bunun sonucunda kitap ve gazete satışları ülke nüfusuna göre çok düşük sayılarda gerçekleşmektedir. Ayrıca dilin anlaşılmasından dolayı ülkede araştırma ve inceleme merakı gelişmemektedir. Bu nedenlerle Türkçe, kendisini konuşan ve yazarların iletişim ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamaktan uzaktır.

Planlama: Arapça ve Farsçadan gelen dil bilgisi kurallarıyla Türkçenin iletişimi sağlamada yetersiz kalması, kendisini konuşan ve yazarların birbirlerini anlayamamaları biçiminde dille ilgili sorun ortaya konduktan sonra, dil planlaması gereğellenmelidir. Sorunun sadece tespit edilip ortaya konması, dil planlamasını gerektiremeyebilir. Bu nedenle dille ilgili yapılacak işler bir nedene dayandırılmalıdır. Ömer Seyfettin, yine Yeni Lisan makalesinde “Şimdi yeni bir hayata, bir intibah devresine giren Türklere yeni, tabii bir lisan, kendi lisaneları lazımdır. Millî bir edebiyat vücudına getirmek için evvela millî bir lisan ister” (Öksüz 1995:88-89) diyerek dilde yapmak istediklerini bir gerekçeye dayandırır. Ayrıca ülkenin gelişmesinin her alandaki yayınların artmasıyla gerçekleşeceği ve bunun için “evvela lazım olan millî ve umumi bir lisandır. Millî ve tabii bir lisan olmazsa ilim, fen, edebiyat gene bugünkü gibi bir muamma halinde kalacaktır” (Öksüz 1995:90) denerek dile yapılmak istenen müdahalenin dayanakları açıklanmıştır. II. Meşrutiyetten sonra Osmanlı Devleti göreceli olarak daha özgür ve serbest bir döneme girmiş, bu dönemde Türkçenin ülkenin dili olarak artan eğitim-öğretim ve kitle iletişimi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için kolayca anlaşılır bir duruma getirilmesi söz konusu olmuş, genel anlamda dilin sadeleştirilmesi ile hedeflenen amaçlara ulaşmak istenmiştir. Dolayısıyla, Yeni Lisan Hareketi yapmak istedikleri dil planlamasının gerekçelerini bu yeni dönemin gereklerine bağlamıştır.

Planlama aşamasında ikinci olarak dil planlamasının amaçları açıkça belirtilmemiştir. Bu hem planlamayı yapanların hem planlamayı uygulamaya koyanların hem de planlamaya maruz kalanların bilmesi gereken bir husustur. Yeni Lisan Hareketi de dille ilgili bir sorun tespit ettiği ve bu sorunun giderilmesi yönünde çalışmalarda bulunduğu için amaçlarını Genç Kalemler dergisindeki yazılarında açıklamıştır. Ömer Seyfettin, Yeni Lisan'ın hedeflerini birçok yerde tekrarlamıştır. “Dünyanın en mükemmel, en basit, en sade ve tabii bir sarfı olduğu bütün lisan âlimlerince iddia ve beyan olunan Türkçe sarfımızı tanımalı, onun üzerine ifsad edici bir leke gibi düşen ecnebi kaideleri atmalıyız. Arabî ve Farişî edatları asla kullanmamalıyız. Hele terkipleri mutlaka, mutlaka Türkçe kaidesiyle yapmalıyız” (Öksüz 1995:89). Yine Yeni Lisan makalesinde “Gayemiz millî bir lisan, millî bir edebiyat vücuduna getirmek olacaktır” (Öksüz 1995:90) denerek bu hareketin amacı açıkça söylenmiştir. Aynı makalenin bir başka yerinde bulunan “Konuştuğumuz lisan, İstanbul Türkçesi en tabii bir lisandır. Klişe olmuş terkiplerden başka lüzumsuz ziyetler asla mükâlememize girmez. Yazı lisanı-

la konuşmak lisanını birleştirirsek edebiyatımızı ihya yahut icat etmiş olacağız” (Öksüz 1995:89) ifadesiyle yazı dili ve konuşma dilini birleştirmeyi hedefledikleri de anlaşıl- maktadır. Her halükarda Yeni Lisan Hareketinin *Arapça ve Farsçadan alınan dilbilgisi kurallarını, çoğulları ve (Türkçeleşmiş olanlar hariç) edatları dilden atmak* gibi açık seçik bir amacının olduğu bellidir. Yeni Lisan’ın yaptığı bütün işlerin bu amacı gerçekleştirmeye yönelik olduğu düşünülmelidir.

Planlamada üçüncü olarak dil planlamasının nasıl yapılacağına belirlenmesi gerekmektedir. Dille ilgili iletişim sorununu ortaya koyan, bu sorunu gidermek için dile müdahale etmenin gerekçelerini ve amaçlarını sıralayan Yeni Lisan Hareketi, dile nasıl müdahale edileceğini açıklamış, yapılacakların çerçevesini de çizmiştir. Öncelikle yapılacak işin çok basit olduğu ve biraz fedakârlıkla herkesin istenenleri yapabileceği bildirilir (Öksüz 1995:89-90). Dilin dağınıklığının, anlaşılmazlığının nedeni olarak Arapça ve Farsçadan alınan sözcükler görülmez. Onlar “Bir ihtiyaç neticesi olarak gi- renler bizim olmuş. İmlalarını muhafaza etmekle beraber “Türk” olmuşlardır. Dolayısıyla bu sözcüklerin dilden atılmasına gerek yoktur. Arapça ve Farsçadan gelip de dil- den atılması gerekenler dil bilgisi kurallarıdır. Dilden atılması gerekenler başlıca üç gruba ayrılır: (1) *Fevkalade, hıfz’üs-sıhha, darb-ı mesel, sevk-i tabii* gibi klişe olanlar dışında Arapça ve Farsça dil bilgisi kurallarıyla yapılan bütün tamlamalar, (2) *Kainat, inşaat, ahlak, Müslüman* gibi klişe haline gelenler dışındaki Arapça ve Farsça çoğul ekleriyle yapılan çoğulların hepsi, (3) *Ama, şey, şayet, keşki, hemen, hem, henüz* gibi günlük ko- nuşma diline girmiş ve Türkçeleşmiş olanlar dışında bütün Arapça ve Farsça edatlar (Eya, ecil, ez, men, an, ender, bâ, berây, bî, nâ, ter, çi, çent, zihî, vb.). Söz konusu kural- ların ile bunlara göre yapılan birimlerin atılıp yerlerine Türkçe dilbilgisi kurallarıyla oluşturulmuş öbek ve çoğulların kullanılması ve yaygınlaşmış olanlar dışında yabancı edatların tasfiyesiyle Türkçe konuşanlar arasındaki anlaşılmazlığın ortadan kalkacağı umulmaktadır. Bunun yanında, Yeni Lisancılar, *Yeni Lisan ve Bir İstimzac* başlığı altında Genç kalemler Tahrir Heyeti imzasıyla Türkçe konusundaki düşünce ve görüşlerini topluca açıklayan bir kitapçık da yayımlamışlardır (Öksüz 1995:93; Odabaşı 2008). Bu kitapçıkta Yeni Lisanın Programı adlı bir bölümde Yeni Lisan Hareketinin içeriğini, gerekçelerini, amaçlarını ve yöntemini derli toplu bir şekilde bir araya getirmişlerdir.

Yöntemin ardından dil planlamasının kimin tarafından yapılacağı belirlenmeli- dir. Dille ilgili herhangi bir planlamanın başarısı onun teorik altyapısını oluşturacak ve planlamayı uygulayacak kurum ve/veya kişilere bağlıdır. Yeni Lisan Hareketi, bu ger- çeğin farkındadır. Ömer Seyfettin, Ali Canip’e yazdığı mektupta dile müdahaleyle ilgi- li görüşlerini açıkladıktan sonra “Bunu yalnız başaramam: Geliniz Canip Bey, edebi- yatta, lisanda bir ihtilal vücuda getirelim” (Öksüz 1995:83) diyerek Ali Canip’e bu yönde birlikte çalışmayı önerir. Daha sonra bu ikiliye Ziya Gökalp’in de katılımıyla

Yeni Lisan Hareketi'nin çekirdek kadrosu oluşur. Tabii ki bu üç kişi, dilde yapmak istediklerini gerçekleştirmek için sadece kendilerinin yetmeyeceğinin farkındadır. Bu nedenle yazılarında “ey gençler! Hepiniz yeni lisanı ihya ve icada çalışınız, zekânızı, maharetinizi, dünküleri körü körüne taklide değil, yeni lisanı vaz ve tesise sarf ediniz” (Öksüz 1995:91) diyerek okurları bu hareketi benimseyip ona göre davranmaya davet ederler. Ayrıca bu hareketin gerçekleşmesi için devlet yönetiminden hiçbir talepleri olmadığını da belirtirler. Dolayısıyla Yeni Lisan Hareketi resmi bir niteliği olmayan, tamamen belli bir grubun ortaya attığı ve gerçekleştirmeye çalıştığı bir dil planlaması gibi görünmektedir.

Uygulama: Dilin içinde bulunduğu durumun tespiti, dile yapılacak müdahalede neyin, nasıl ve kimin tarafından yapılacağıın kararlaştırılmasının ardından dil planlamasının uygulama aşaması gelmektedir. Bu aşamada dilin iletişim işlevini kolayca yerine getirebilmesi için bazı Arapça ve Farsça dilbilgisi kuralları ve söz varlığı birimlerinden arındırılması amacıyla etkinlikler yapılması ve planların uygulamaya geçirilmesi söz konusudur. Burada asıl önemli olan husus, özellikle dönemin yazar, şair ve aydınlarının Yeni Lisan'ın önerilerini kabul edip onlara göre yazıp yazmamalarıdır. Yeni Lisan Hareketi'ni yürütenler, dilde karşılaştıkları sorunun çözümü için yaptıkları önerilere bizzat kendileri uymuşlar, yazılarını Yeni Lisan ile yazmaya özen göstermişler ve bunları kendi dergilerinde yayımlamışlardır. Öksüz (1995:172) de, Yeni Lisancılardan kendi kurallarına, kendilerinin anlayışına uydurularak ortaya konan dile sahip çıktıklarını söylemektedir. Yani, Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp kendi görüşlerine göre oluşturulan dili savunmuşlar, eserlerinde bu dili kullanmışlardır. Önerdikleri ilkelere uygun şiirler, hikayeler yazarak, tercüme yapılarak bunları yayımlamışlardır (Ercilasun 2011:101). Söz gelimi, Ali Canip'in Yeni Lisan'a yapılan eleştirilere cevap verdiği yazılar, Ömer Seyfettin'in yazdığı *Bahar ve Kelebekler*, *Pamuk İpliği*, *İrtica Haberi*, *Bomba*, vb. hikayeler, Ziya Gökalp'in *Turan*, *Altın Yurt* adlı şiirleri ile *Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler* gibi kuramsal makaleleri Yeni Lisan görüşleri doğrultusunda kaleme alınmış ve yayımlanmıştır. Ayrıca Yeni Lisancılar bazı gazete, dergi ve toplulukları da kendileriyle aynı yönde davranmaya ikna etmişlerdir. Bu çerçevede Gençlik (İzmir), Yeni Fikir (Manastır), Yeni Felsefe (Selanik) gibi dergiler yayımladıkları yazıların Yeni Lisan anlayışına uygun olmasına özen göstermişlerdir. Yazılarında Yeni Lisan'ı takip eden Genç Kalemler ile diğer dergi ve kişiler, Arapça ve Farsçadan gereksiz yere alınmış tamlama, çoğul ve edatları kullanmamaya çalışmışlar, bunların yerlerine Türkçe olanlarını tercih etmişlerdir. Bu durumu, Yeni Lisan'ın uygulama aşaması olarak değerlendirmek mümkündür. Yeni Lisancıların bu davranışını takdir eden İmer (2001:50), onların savundukları görüşler doğrultusunda eserler vererek sade dilin düşüncede kalmadığını ve uygulanabilir olduğunu gösterdiklerini belirtmektedir.

Geri bildirim: Yeni Lisan Hareketi, dönemin yazar, şair ve aydınları arasında büyük bir yankı uyandırmıştır. Bazıları bu hareketi desteklemiş bazıları da eleştirmiştir (Öksüz 1995:113-131). Bunların yanında Yeni Lisancıları destekleyen Baha Tefvik, Mehmed Necip, Tefvik Nevzat, Mehmed Şükrü Bey gibi yazar ve şairler hem önerilen anlayışa uygun yazılar yazmışlar hem de yapılan eleştirilere karşı Yeni Lisan'ı savunmuşlardır. Bu kişilerin Yeni Lisan'ı desteklemeleri ve aynı doğrultuda yazı yazmaları dil planlamasının bazı kişiler ve gruplar tarafından kabul edildiğini ve dille ilgili tercihlerini Yeni Lisan'dan yana kullandıklarını gösteren bir geri bildirimdir. Destekleyenlerin yanında, bu hareketin dilde hedeflediği değişikliğe karşı çıkan ve bunu yazılarıyla dile getiren Mahmut Talat Bey, Köprülüzade Mehmet Fuad, Yakup Kadri, Celal Sahir, Cenap Şehabeddin, Süleyman Nazif gibi bazı yazar, şair ve aydınlar da bulunmaktadır. Bu kişiler, Yeni Lisan'ı toplumdaki herkese ulaşmadığı, edebiyat dili olamayacağı, dili çirkinleştirdiği, Arapça ve Farsça tamlamalar atılınca dilin bozulacağı, eski dilden vazgeçince edebiyatın da yok olacağı düşünceleriyle eleştirmişlerdir. Yeni Lisan'a karşı yapılan eleştirilere çoğunlukla Genç Kalemler dergisi aracılığıyla cevap verilmiştir. Yeni Lisan'la ilgili tartışmalar, bu dil planlaması girişiminin o dönemde nasıl algılandığını, hangi yönlerden getirilen önerilere karşı çıktığını, hangi yönleriyle kabul edildiğini göstermesi bakımından bir geri bildirim aracı olarak görülmelidir.

Yeni Lisancılar, gazete ve dergiler aracılığıyla yapılan eleştirilere yine Genç Kalemlerde yazdıkları yazılarla cevap verme ve kendi planlamalarını savunma yanında dile yapılmasını istedikleri müdahale (dil planlaması girişimi) hakkında başkalarının ne düşündüğünü öğrenmek ve geri bildirim almak amacıyla bir soruşturma mektubu hazırlayıp bunu dönemin bütün tanınmış yazarlarına göndermişlerdir. Bu mektuplara verilen cevaplar, Yeni Lisan Hareketi'nin nasıl algılandığının öğrenilmesine, Yeni Lisancıların kendi düşüncelerini, amaçlarını ve uygulamalarını gözden geçirmelerine ve kendilerini daha açık bir biçimde yeniden ifade etmelerine yardımcı olmuştur. Bu mektuba verilen cevaplar, dil planlaması girişimi olarak düşünülen Yeni Lisan Hareketi'nin geri bildirim aşamalarından birini oluşturmaktadır.

Klasik dil planlaması içinde bir bütünce planlaması özellikleri gösteren Yeni Lisan Hareketi, aynı zamanda Bamgbose (2004:79) tarafından ortaya konan dil planlamasının altı boyutunu da içinde bulundurmaktadır. Bu boyutlar, planlamanın nedenleri (yeni bir Türk kimliğinin oluşmasına katkıda bulunacak milli bir edebiyat için gereken milli dilin oluşturulması ve Osmanlı Türkçesinin içinde barındırdığı yabancı unsurlar nedeniyle insanlar arasında iletişim kurma işlevini tam anlamıyla yerine getiremediğinden bu işlevini yerine getirecek biçime dönüştürülmesi için yabancı unsurlardan arındırılması), içeriği (klasik dil planlaması çerçevesinde durum tespiti, planlama, uygulama ve geri bildirim), türleri (dilbilgisi kuralları ve söz varlığında iyileştir-

meyi amaçlayan bütüncü planlaması), amaçları (dili iletişim ihtiyaçlarını karşılayacak biçime getirmek amacıyla düzeltme), kimin tarafından yapıldığı (Yeni Lisan Hareketi'ni yürütenler, Genç Kalemler'de yazarlar ve onları takip edenler) ve yöntemleridir (dil düzeltilmesi amacıyla gereksiz yabancı dilbilgisi kuralları ve alıntılara yer vermeyen yazılar yazılıp yayımlanması, başkalarının aynı yönde davranmaya ikna edilmeleri için çalışılması, eleştirilerin cevaplandırılması ve çeşitli yollarla başkalarından geri bildirim alınması). Bu özellikler düşünüldüğünde, Yeni Lisan'ın bir dil planlamasının sözü edilen altı boyutuna sahip olduğu görülmektedir.

Yeni Lisan Hareketinin dil planlamasının aşamaları çerçevesinde yeniden değerlendirilmesiyle, bu hareketin klasik bir dil planlaması olarak algılanabileceği ortaya çıkmaktadır. Bu aşamalara göre bir özetleme yapıldığında klasik dil planlaması içinde bir bütüncü planlaması olma özelliği belirginleşmektedir. Her şeyden önce, dille ilgili bir sorun tespit edilmiştir. Bu sorun, Osmanlı Türkçesinin içindeki yabancı dilbilgisi kuralları ve söz varlığı birimleri nedeniyle kolayca anlaşılamayan ve iletişim kurmadaki işlevini tam olarak yapamayan bir dil olmasıdır. Yani, iletişim dilinin sorunlu olduğuna karar verildiği görülmektedir. Ardından tespit edilen sorunun çözümlenmesi için yapılması gerekenler planlanmıştır. Bu çerçevede, Arapça ve Farsça dilbilgisi kurallarının Türkçeden uzaklaştırılması ve kalıplaşmış olan birimler dışında bu kurallarla yapılmış birimlerin kullanılmaması düşünülmüştür. Sonra, Yeni Lisancılar ve onları takip edenler oluşturulan planı uygulamaya geçirmişlerdir. Bu süreçte, savunulan ilkeler doğrultusunda eserler vermişler, insanları bu ilkeler doğrultusunda yazmaya ikna etmeye çalışmışlardır. En son geri bildirimde, gelen eleştiriler ve belli adreslere gönderilen soruşturmalar ile yapılanlar ve yapılacakların değerlendirilmesi fırsatı doğmuştur. Bu çerçevede Yeni Lisan'a yöneltilen eleştiriler cevaplanmış, 14 maddelik bir programla birlikte yedi maddelik soruşturma mektubu hazırlanıp görüşlerini öğrenmek üzere dönemin yazar, şair ve aydınlarına gönderilmiştir. Dört aşamalı bir süreçte değerlendirilebildiği ve böyle bir çerçeveye oturtulabildiği için Yeni Lisan Hareketi klasik dil planlaması içinde bir bütüncü planlaması girişimi olarak tanımlanmayı hak etmektedir.

6. Sonuç

Araştırmacılar tarafından çoğunlukla bir dil ve edebiyat hareketi, fikri ve sosyal bir hareket ve dilde sadeleşme hareketi olarak nitelense de, Yeni Lisan aslında bir dil planlaması girişimi olarak kabul edilebilir. Yeni Lisan dil planlaması çerçevesinde değerlendirildiğinde bu düşüncenin haklılık payı taşıdığı anlaşılacaktır. Ortaya çıkışı, süreci, yaptıkları ve etkileri göz önüne alındığında, Yeni Lisan'ın klasik dil planlamasının aşamalarını takip ettiği ve dil planlamasının altı boyutuna sahip olduğu görül-

mektedir. Bu nedenlerle Hareket, klasik dil planlaması içinde bir bütüncü planlaması girişimi olarak değerlendirilmelidir. Bu yönüyle Cumhuriyet döneminde Türkçenin geçirdiği kapsamlı dil planlamasını etkilediğini ve belli açılardan yönlendirdiğini söylemek yanlış olmaz. Türkiye Türkçesinin sadeleştirilmesi sürecinde Arapça ve Farsça dilbilgisi kurallarından arındırılması yönünde Yeni Lisan Hareketi'nin katkısı olduğu açıktır. Yeni Lisan hakkında yapılan açıklamalar ve çalışmalar, hareketin bu yönünü de göz önünde bulundurmalıdır. Ayrıca Yeni Lisan, Türkiye Türkçesinin geçirdiği dil planlamasının ilk basamaklarından birisi olarak görülmelidir.

KAYNAKLAR

- Ager, D. (2005). "Prestige and Image Planning", *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*, E. Hinkel (ed.) içinde, Mahwah, NJ: Erlbaum, 1035-1054.
- Baldauf Jr, R. B. (2006). Rearticulating the Case for Micro Language Planning in a Language Ecology Context, *Current Issues in Language Planning*, 7 (2-3) 147-170.
- Baldauf, Jr, R.B. ve Kaplan, R.B. (2005). "Language-in education planning", *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*, E. Hinkel (ed.) içinde, Mahwah, NJ: Erlbaum, 1013-1034.
- Bamgbose, A. (2004). "Language Planning and Language Policies: Issues and Prospects," *Linguistics Today: Facing a Greater Challenge*, v. 1, P. G. J. van Sterkenburg (ed.) içinde, Amsterdam: John Benjamin, 61-88.
- Bosnalı, S. (2011). "Dil Planlaması ve Standartlaşma Kapsamında Yeni Lisan Hareketine Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım," *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, H. Argunşah ve O. Karaburgu (haz.), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 26-41
- Christian, D. (1989) "Language Planning," *Linguistics: The Cambridge Survey, IV Language: The Sociocultural Context*, F. J. Newmeyer (ed.) içinde. Cambridge: Cambridge University Press, 193-209.
- Crystal, D. (1998). *The Cambridge Encyclopedia of Language*, 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Daoust, D. (1997). "Language Planning and Language Reform," *The Handbook of Sociolinguistics*, F. Coulmas (ed.) içinde. Oxford: Blackwell, 436-455.

- Demir, A. (2011). "Milli Kimliğe Doğru Bilinçli Bir Adım: Yeni Lisan," *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, H. Argunşah ve O. Karaburgu (haz.), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 89-96.
- Doğançay-Aktuna, S. (1995). "An Evaluation of the Turkish Language Reform After 60 Years," *Language Problems and Language Planning*, 19 (3) 221-249.
- Donnacha, J. M. (2000). "An Integrated Language Planning Model," *Language Problems and Language Planning*, 24 (1) 11 - 35
- Ercilasun, A. B. (2011). "Modern Türkiye Türkçesinin Doğuşunda Genç Kalemlerin Rolü", *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, H. Argunşah ve O. Karaburgu (haz.), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 97-103.
- Fishman, J. A. (1974). "Language Planning and Language Planning Research: The State of the Art," *Advances in Language Planning*, J. A. Fishman (ed.) içinde. The Hague: Mouton, 15-33.
- Fishman, J. A. (2006). *Do Not Leave Your Language Alone: The Hidden Status Agendas Within Corpus Planning in Language Policy*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Groff, C. (2017). "Language and language-in-education planning in multilingual India: a minoritized language perspective," *Language Policy*, 16, 135.
- Haarmann, H. (1990). "Language Planning in the Light of a General Theory of Language: A Methodological Framework," *International Journal of the Sociology of Language*, 95, 109-129.
- Haugen, E. (1966). "Linguistics and Language Planning", *Sociolinguistics*, W.M. Bright (ed.) içinde, The Hague: Mouton.: 50-71
- Haugen, E. (1983). "The Implementation of Corpus Planning: Theory and Practice," *Progress in Language Planning*, J. Corrubias ve J. A. Fishman (ed.) içinde, Berlin: Mouton, 269-289.
- Heid, U. (2001). *Türkiye'de Dil Devrimi* (Çev. Nejlet ÖZTÜRK). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
- İmer, K. (2001). *Türkiye'de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- İmer, K.; Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.
- Jahr, E. H. (2014). *Language Planning As a Sociolinguistic Experiment: The Case of Modern*

- Norwegian. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Jernudd, B. (1973). "Language Planning as a Type of Language Treatment", *Language Planning: Current Issues and Research*, J. Rubin ve R. Shuy (ed.) içinde Washington, D.C.: Georgetown University Press, 11-23.
- Kaplan, R. B. (2004). "Language Planning," *Applied Research on English Language*, 2 (1), 1-12.
- Kaplan, R.B. and Baldauf, Jr, R.B. (2003). *Language and Language-in-Education Planning in the Pacific Basin*. Dordrecht: Kluwer.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK
- Levend, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: TDK
- Liddicoat, A.J. (2005). "Corpus planning," *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*, E. Hinkel (ed.) içinde, Mahwah, NJ: Erlbaum, 993-1011.
- Nahir, M. (1984). Language Planning Goals: A Classification", *Language Problems & Language Planning*, 8, 294-327.
- Nekvapil, J. (2011). "The History and Theory of Language Planning", *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*, v. 2. [online], E. Hinkel (ed.) içinde, London: Routledge, 871-887, Erişim tarihi: 18 Kasım 2017, <https://www.researchgate.net/publication/295912768>
- Neustupný, J.V. (1978). *Post-structural Approaches to Language*. Tokyo: University of Tokyo Press.
- Odabaşı, İ. A. (2008). "Genç Kalemler'in Yeni Lisan ve Bir İstimzac Broşürü ve Bilinmeyen Yazarı", *Müteferrika*, 33, 169-196.
- Öksüz, Y. Z. (1995). *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*. Ankara: TDK
- Özkan, M. (2011). "Türkçenin Çağdaşlaşma Ekseninde Yeni Lisan Hareketi", *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, H. Argunşah ve O. Karaburgu (haz.), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 205-217.
- Polat, N. H. (2011). "Yeni Lisan-Yeni İnsan", *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, H. Argunşah ve O. Karaburgu (haz.), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 245-255.
- Rubin, J. ve Jernudd, B. H. (1971). *Can Language Be Planned?* Honolulu: University of Hawaii Press

- Rubin, J. (1971). "Evaluation of Language Planning", *Can Language Be Planned?*, J. Rubin ve B. H. Jernudd (ed.) içinde, Honolulu: University of Hawaii Press, 217-252.
- Sadoğlu, H. (2003). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.
- van Els, T. (2005). "Status planning", *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*, E. Hinkel (ed.) içinde, Mahwah, NJ: Erlbaum, 971-91.
- Wardhaugh, R. (1997). *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.